

Quaders de l'Institut / 11

© Generalitat de Catalunya
Institut Català de les Dones

EDITA: Institut Català de les Dones
1a EDICIÓ: Barcelona, novembre 2007
TIRATGE: 5000 exemplars
DISSENY: Azuanco S.L.
IMPRESSIÓ: Altés arts gràfiques, s.l.
ISBN: 978-84-393-7613-2
D.L.:

Dia Internacional de les Dones

Palau de Pedralbes

4 de març de 2007

Generalitat de Catalunya
Institut Català de les Dones

SUMARI

Presentació Marta Selva Masoliver
presidenta de l'Institut Català de les Dones / 7

Presentació Carme Capdevila i Palau
consellera d'Acció Social i Ciutdania / 13

Presentació José Montilla Aguilera
president de la Generalitat de Catalunya / 19

Conferència El dret i les dones

Primera Part. Marisa Fernández
Associació de Dones Juristes / 27

Segona part. Encarna Bodelón
Associació de Dones Juristes / 44

BON DIA I GRÀCIES per ser aquí en aquesta nova celebració del Dia Internacional de les Dones.

Iniciem una nova legislatura emmarcada en l'entesa nacional de progrés, en la qual els partits que conformen el Govern de la Generalitat i totes les persones que ocupem càrrecs de responsabilitat, tenim l'obligació d'avançar en la construcció d'una Catalunya més justa, més democràtica i socialment més cohesionada.

La celebració d'un nou 8 de març, Dia Internacional de les Dones, ens ha de servir, un cop més, per aprofundir en el significat del repte que dones i homes tenim per configurar els fonaments d'una nova cultura que ha de permetre un país més sostenible i centrat en la vida de les persones que l'habiten, l'enriqueixen i el transformen.

Perquè el model de societat que va sorgir als països del món occidental ja fa molts anys que està en crisi, al llarg dels quals s'han anat forjant molts projectes de canvis radicals. I com sempre que es viu un procés de transformació estructural, les solucions que es trobin definiran els models de vida i convivència que marcaran el nostre futur.

Si alguna cosa ha caracteritzat el segle xx, és la impressionant dimensió dels canvis protagonitzats per les dones, com l'accés massiu al mercat de treball

i als nivells més alts de l'educació. Al costat d'aquests avenços, les dones hem seguit diferents itineraris de reflexió sobre nosaltres mateixes, sobre el nostre lloc en el món, el nostre paper en la història, les nostres necessitats i aspiracions. Per moltes de nosaltres, aquest procés ens ha conduït al convenciment que la nostra força rau en el reconeixement de la nostra diferència més enllà de la igualtat jurídica respecte als homes. I això és quelcom irrenunciable, que ens ha d'alliberar del risc de l'homologació entre els sexes i de la pèrdua de valor dels sabers femenins.

Malgrat tot, el desig de canvi a què m'he referit, no ha tingut el ressò corresponent en la resta de la societat, que ha estat molt temps ignorant o menystenint la nova realitat protagonitzada per les dones. D'altra banda, les transformacions de la cultura del treball, la internacionalització dels mercats i els canvis econòmics no han considerat tampoc els efectes del nou paper de les dones en l'organització social. Com a conseqüència, els desgavells de la nova situació han hagut de ser assumits per les mateixes dones.

En el marc de l'hegemonia del model de família en el qual els treballs d'homes i dones apareixien paral·lels i independents, el nexa entre la cura de la vida i la producció de béns va restar ocult.

Amb tot, ara ja sabem que el que podríem anomenar "pressupost secret" de les societats modernes, el treball invisible i gratuït que realitzem, és la base del cicle de producció i consum mercantil i, en benefici de tothom, convé que incorporem aquesta certesa a l'anàlisi i la planificació econòmica del nostre país.

Tanmateix, també som conscients que la simultaneïtat dels temps de treball remunerat i de cura de la vida ens porta, a les dones, a situacions insostenibles i no hem d'oblidar que la major presència femenina en el mercat no és solament un efecte de les modificacions dels circuits productius, sinó també del desig d'independència i de més llibertat.

Les dones estem donant respostes a la nova situació, utilitzant una àmplia varietat d'estratègies privades i informals. I aquestes estratègies, bàsicament, consisteixen en processos de substitució i delegació d'unes dones per d'altres, ja sigui en el marc de les relacions familiars i de solidaritat, o bé en les relacions mercantils atípiques que regeixen en el món anomenat privat. I apareixen aquí un conjunt de dones provinents d'altres països, sota condicions laborals extremadament precàries i desregulades. Així doncs, a la injustícia que comporta la càrrega total de treball que pateixen la majoria de dones, travessada, cal dir-ho, per la variant classe social, hi hem d'afegir una nova discriminació per raons ètniques.

És ben conegut que la nostra societat es caracteritza per la construcció social a partir del treball de mercat, que és el que dóna a les persones drets de ciutadania. Mentrestant, es segueix infravalorant el treball familiar domèstic i s'oblida la importància de la cura i les necessitats de les persones, aquesta "tasca civilitzadora" tal com l'anomenen les teòriques italianes per diferenciar-la del concepte "treball", en considerar aquest terme massa restringit per designar la complexitat de la vida humana. Les dones procurem combinar treball i vida, però aquesta doble presència, com ja he dit,

es fa molt sovint impossible. Paral·lelament, seguim patint, dins el treball mercantil, més precarietat laboral, segregacions horitzontals i verticals, i discriminacions indirectes.

En un context on el treball familiar domèstic és un element fonamental per al benestar de la vida quotidiana de les persones, i on la tradició familista forta pretén suplir un estat del benestar encara feble, ¿fins quan, les dones, podrem aguantar i resistir en una societat en la qual el futur més immediat dibuixa un més que significatiu increment de la població major de 65 anys, i on és lògic esperar un augment de les necessitats d'atenció d'aquest grup de població? ¿Com s'atendran aquestes necessitats sense que aquest fet repercuteixi, una vegada més i com ja està passant, en les condicions de vida i de salut de les dones, a més de ser un obstacle per visualitzar i augmentar la nostra participació?

El Govern de la Generalitat està situant com a prioritat de la seva acció política l'atenció i el benestar de les persones. Aquesta atenció i, per tant, el benestar, no poden ser possibles si no donem resposta a la complexitat i les dificultats de la vida quotidiana de les dones.

A banda de les mesures d'acció positiva per superar situacions de manca de reconeixement, discriminació i desequilibri, hem de garantir i institucionalitzar el conjunt de canvis reflectits en el Pla d'acció i desenvolupament de les polítiques de dones en el qual s'està assumint el caràcter transversal i relacional de la perspectiva de les dones en l'àmbit de l'acció de govern, compromís que estem acomplint amb el treball conjunt i la

complicitat de totes i tots els responsables dels diferents departaments i amb la col·laboració dels treballadors i treballadores de la Generalitat. Per aconseguir l'aprofundiment democràtic i la sostenibilitat social que perseguim, estem acollint i donant autoritat a l'experiència femenina. La complexitat de la situació exigeix estratègies d'intervenció múltiples i diverses. Requereix nomenar de nou el vincle i el pacte entre dones i homes, partint de l'existència d'un món habitat per les unes i les altres, i superar la contraposició dialèctica que ens fa viure la relació com una oposició jeràrquica.

Aquest és un procés cultural i social llarg, que s'ha de desenvolupar en l'àmbit de la creació, dels llenguatges, dels mitjans de comunicació, en les formes de convivència i en tots els terrenys que incideixen en els canvis de mentalitats. Les manifestacions simbòliques que siguem capaces i capaços de difondre socialment han de permetre que reconeguem que viure, cultivar relacions humanes, criar filles i fills i, fins i tot, cuidar les persones grans, dona sentit a una vida.

Aquest canvi simbòlic exigeix, al seu torn, un nou pacte de ciutadania de dones i homes, que substitueixi l'antic basat en la divisió i en la separació del món en dues meitats oposades.

Un nou pacte que, entre altres coses, faci impensable la violència masclista. I que ara, després de tantes dones assassinades, hem de perseguir amb més exigència i el màxim d'encert.

Un nou pacte que inventi pràctiques noves i relacions noves, o doni a les antigues un sentit nou,

partint del reconeixement de l'existència de llibertat femenina en el món.

I per acabar, m'agradaria llegir-vos unes paraules de la poeta i amiga Mari Chordà, que afegeixen sentit a tot el que us he volgut explicar.

Perquè és vella mentida allò que la supervivència per a les dones és més fàcil: endemés de parir, hem de fer tantes coses...

i hem de seguir provant que la nostra besada és la més dolça.

MARTA SELVA MASOLIVER

Presidenta de l'Institut Català de les Dones

BENVOLGUDES, benvolguts,

Com ja ha explicat la Marta Selva, presidenta de l'Institut Català de les Dones, malgrat els avenços aconseguits per les dones en el darrer segle, les institucions de poder i de decisió no reflecteixen, encara, la totalitat de preocupacions i valors femenins. Ans al contrari, són un continu obstacle per a la seva participació. En conseqüència, no n'hi ha prou amb aconseguir la integració de les dones en aquestes estructures, sinó que cal canviar-les. I mentre això no passi no podem obviar el risc d'una tornada enrere.

N'hi ha prou per dirigir una mirada al nostre entorn més immediat per comprovar que sobre la realitat quotidiana de les dones hi ha amenaces serioses que reforcen l'exigència d'unes regles de joc que tinguin en compte d'igual a igual els interessos de dones i homes i que prevegin la diferència sexual com quelcom imprescindible i enriquidor per a tothom.

La presència de les dones al món encara necessita ser reivindicada amb esforç i el dia a dia ens mostra la finor del fil que aguanta la igualtat que defensem i que s'esquerda amb força amb cada una de les víctimes que provoca la violència domèstica o amb fets com les diferències existents en el món del treball.

El Pla d'acció i desenvolupament de les polítiques

de dones a Catalunya, aprovat pel Govern de la Generalitat en la darrera legislatura, té com a objectiu l'establiment d'estratègies i mecanismes capaços d'anar situant les dones en el centre de l'acció de govern. Però ara volem anar més enllà ja que resulta evident la necessitat d'assentar les bases per a un nou pacte social entre dones i homes. Un nou pacte que requereix l'aportació d'ambdós sexes i que ha de reflectir les necessitats i les aspiracions de dones i homes, restituint a aquestes el ple dret de ciutadania.

En les properes setmanes, el Govern de la Generalitat aprovarà l'Avantprojecte de la llei dels drets de les dones per a l'eradicació de la violència masclista perquè sigui tramès al Parlament de Catalunya. Com ja sabeu, aquest text legal pretén manifestar que la violència masclista és una greu vulneració dels drets humans i les llibertats fonamentals i un impediment per assolir la plena ciutadania de les dones, la seva autonomia i llibertat. La finalitat última d'aquest avantprojecte de llei és fer visibles problemàtiques específiques i discriminacions que pateixen les dones, i reconèixer i avançar en garanties respecte al dret bàsic a viure sense cap de les manifestacions de la violència masclista.

En aquest mandat que s'inicia tenim, tanmateix, un altre projecte normatiu que haurà de permetre promoure una societat on les dones i els homes puguin desenvolupar els seus drets en llibertat i igualtat. El que es pretén és garantir i desenvolupar els drets de les dones en el context d'un nou pacte de ciutadania d'ambdós sexes. Objectiu que constitueix una de les prioritats del Departament d'Acció Social i Ciutadania,

en el qual estem treballant, mitjançant l'aplicació de les perspectives transversals necessàries per avançar cap a una societat cohesionada, que tingui en compte tota la ciutadania, homes i dones, en totes les seves diferències i situacions específiques, al llarg de tot el seu cicle vital i en tots els diversos àmbits en els quals es desenvolupa la vida quotidiana. I en aquesta acció de govern hi estan compromesos tots els departaments de la Generalitat.

La construcció d'un nou model de ciutadania no ha de suposar desenvolupar mesures de tractament privilegiat o preferent cap a les dones o considerar-les víctimes, sinó que ha d'implicar reconèixer els drets històricament negats als diferents col·lectius femenins del nostre país.

Aquesta transformació s'ha de realitzar mitjançant un procés social, polític, econòmic i jurídic que sigui capaç de modificar les categories d'espai públic i privat, i per tal de:

- reconèixer el paper social i econòmic de les tasques familiars, domèstiques i de cura desconsiderades tradicionalment com a activitats valuoses i essencials per a la nostra societat
- redistribuir l'anomenat treball productiu i reproductiu entre dones i homes de forma igualitària i d'acord amb les seves necessitats
- reconfigurar els temps i els treballs per possibilitar el lliure desenvolupament dels drets
- redefinir el contingut dels drets i les polítiques públiques per incloure els drets de les dones
- garantir el dret de totes les dones a una vida lliure de violència

- afirmar el dret de les dones al propi cos i als drets socials i reproductius
- facilitar la participació de les dones i la seva representació institucional, política i social mitjançant mecanismes de representació equilibrada i paritària

El model de recuperació de l'experiència femenina parteix de la premissa que la prioritat està en els estàndards de vida de les persones, en la qualitat de vida de les dones i homes de totes les edats. Això suposa un canvi profund de l'organització social i estructura productiva. S'haurien de reorganitzar els temps de treball tenint en compte les necessitats de les persones al llarg de tot el cicle vital.

Les bases d'aquest nou text legal, a punt de ser ratificades per tots els departaments de la Generalitat, seran sotmeses a un ampli procés de participació pública en el qual, tal com va succeir amb el text de l'Avantprojecte de llei dels drets de les dones per a l'eradicació de la violència masclista, tots els agents socials i els grups i entitats de dones de Catalunya, puguin fer-hi les seves aportacions. Volem arrencar un gran consens social que ha de constituir els fonaments capaços d'assentar un nou model de relacions socials.

Som conscients que cap llei és, per si mateixa, un punt i final. Ans al contrari, tot el que proposa s'ha de complementar amb les aportacions de tots els àmbits implicats, mitjançant un treball que ajudi a assumir col·lectivament que la presència i la participació de les dones ha anat modificant la vida de les persones en tots els àmbits de la societat.

És per això que tot el que proposem ha de tenir com a principi general i ineludible l'autonomia i la llibertat de les dones, així com el reconeixement de l'experiència femenina en el món.

Des del Govern de la Generalitat volem contribuir a transformar una organització social que encara exclou les dones. Podem reclamar i hem de reclamar que el nou model passi per compartir els treballs mitjançant fórmules que posin en el centre el benestar de les persones i que, alhora, donin a dones i homes la possibilitat de triar els seus temps d'ocupació adaptant-los a les necessitats de l'entorn i a les seves pròpies trajectòries personals.

Tenim la voluntat, com a govern del país, de ser un element més de transformació social d'un model que massa vegades ha exclòs la perspectiva femenina del món. La nostra tasca s'encamina a construir espais de convivència que potenciïn les capacitats d'homes i dones, valorant l'aportació de cada un d'ells en la construcció del país ple d'igualtat d'oportunitats que volem per a tothom.

Amb tot, afrontem el repte i som valentes i valents per encarar aquest procés de transformació. Volem ser els impulsors dels canvis que ens queden per fer, i volem que les ciutadanes i els ciutadans de Catalunya ens acompanyin en aquest procés. L'empenta decidida de tots i totes ho farà, de ben segur, possible!

CARME CAPDEVILA I PALAU

Consellera d'Acció Social i Ciutadania

BON DIA,

Al llarg de la meua vida política he participat en molts actes commemoratius del Dia Internacional de les Dones. Avui he de confessar una gran il·lusió i emoció de poder ser amb vosaltres com a president de la Generalitat, en un acte amb tant de contingut social com aquest en què celebrem el Dia Internacional.

Vull començar les meves paraules recordant un fet que hem sentit moltes vegades, però que convé no oblidar: fa més de noranta anys més de 140 dones obreres del tèxtil van ser cremades vives a l'interior d'una fàbrica.

Aquestes dones reivindicaven millores laborals i de seguretat en una indústria de la Nova York de principis del segle xx. La majoria d'aquestes treballadores eren immigrants.

Amb el pas dels anys i en la societat en què vivim, podem caure en l'error de pensar que aquest fet era una injustícia manifesta de les moltes que han tingut lloc en la història, i que avui ja està superada. Que aquest fet va tenir lloc en uns anys i en un moment polític en què la participació plena de les dones no era més que un somni carregat d'utopia, i que ara ja hem resolt.

És veritat que des d'aleshores la nostra societat ha avançat molt. Però també ho és que queda molt i molt camí per recórrer.

En plena era de la globalització i en ple debat sobre com hem d'afrontar les noves desigualtats que apareixen entre rics i pobres, entre el nord i el sud, es posa de manifest com és d'actual la reivindicació d'aquells drets bàsics que les dones de Nova York, i moltes altres dones al llarg de la història, han posat de manifest.

Ja sabem que els drets de les dones són drets humans. Però, sabem també que, sense aquests drets humans globalitzats, no es podrà avançar cap a una societat internacional justa i igualitària.

Les conseqüències més directes d'aquesta situació són la fam, la violència, la injustícia i l'intent desesperat de la població de fugir cap als països més desenvolupats econòmicament i socialment.

Molt sovint aquestes situacions d'injustícia tenen ulls de dones.

Són les dones les que han tingut cura dels més dèbils, les que han estat transmissores de pau i les que han aportat la seva mirada per construir un món diferent.

Mirant amb perspectiva històrica els fets i les situacions que van propiciar la designació, per part de les Nacions Unides, del 8 de març com a Dia Internacional de les Dones, podem afirmar que els drets socials són una conquesta vital per al present i per al futur, i que no els hem de donar per fets o consolidats en la nostra societat.

Al contrari, els hem de reivindicar els 365 dies de l'any.

Els ciutadans i les ciutadanes que hem lluitat sempre per la justícia social a Catalunya sabem el preu de la conquesta de les llibertats. Això ens anima a no fer cap passa enrere.

Sabem que en cap cas no val parlar de drets, sense recursos i accions adients. Per aquest motiu, el Govern de la Generalitat aposta per una política de generació de drets i de generació d'oportunitats. Generació de drets envers les dones per mitjà d'un desenvolupament legislatiu adient amb la realitat de Catalunya i d'acord amb les nostres competències.

I generació d'oportunitats en plural. Perquè plurals i diverses són les dones i les seves situacions, com plurals i diverses han de ser les polítiques a fer.

Estic parlant de: la generació de noves oportunitats en el món de l'empresa privada i el sector públic, del suport a totes les formes de família, de la conciliació de la vida familiar, personal i laboral, i de la sensibilització necessària per crear un model de ciutadania que avanci en un nou marc de les relacions entre els homes i les dones, tant en l'esfera pública com en la privada.

El Dia Internacional de les Dones és un dia festiu i també és un dia important per fer pedagogia. Però, hem de recordar que "fa més la constància d'una gota que una gran ona d'aigua".

Per aquest motiu, la tasca de sensibilització que dia a dia fan moltes institucions, entitats i persones anònimes forma part d'aquesta complicitat constant per fer pedagogia dels drets socials.

Avui, en aquesta sala, el que fem és una reafirmació més d'aquesta tasca diària, de la qual vosaltres sou protagonistes.

Una tasca diària que volem que vagi guanyant espais en la nostra societat, entre els homes, les dones i també –sobretot– entre les futures generacions.

En aquest punt –la sensibilització social– vull remarcar la tasca que duu a terme l'Institut Català de les Dones:

Les accions de sensibilització als instituts d'ensenyament, els programes formatius, els recursos pedagògics posats a l'abast de la població, el suport al teixit associatiu i el treball amb els mitjans de comunicació són una mostra important que ha d'anar donant els seus fruits.

En aquesta línia, fa uns dies, el Govern de la Generalitat ha acordat adherir-se a l'Any Europeu de la Igualtat d'Oportunitats per a Tothom 2007.

L'objectiu d'aquesta iniciativa europea, ara també catalana, és sensibilitzar l'opinió pública dels avantatges d'una societat justa i cohesionada.

Avui, em vénen al cap alguns records dels meus primers dies després de la meua investidura com a president. Vaig assistir, una vegada més, a un acte per recordar les víctimes d'unes de les lacres de la nostra societat: la violència de gènere.

L'acte amb motiu del Dia internacional contra la violència vers les dones, ens recordava la necessitat de seguir treballant en accions encaminades a prevenir, aturar i protegir els i les que pateixen un tipus de violència, que ha acabat el 2006 amb 91 persones mortes a tot l'Estat.

I que a Catalunya ja portem, aquest any 2007, tres dones brutalment assassinades.

La nostra societat ha de seguir expressant la solidaritat amb totes les dones que han patit violència, i el rebuig cap als que la practiquen. Dones que viuen –moltes vegades amb por, amb soledat, de manera anònima– aquest sofriment.

I dic por i soledat, perquè només el 30 per cent de les víctimes assassinades havia denunciat els seus agressors.

Amb aquesta dada vull remarcar la nostra solidaritat amb les víctimes i possibles víctimes que se senten desemparades, que tenen por, i el nostre suport perquè denunciïn. Que pensin que no estan soles, que tindran una protecció efectiva, no només jurídica sinó també social.

Per aquest motiu són tan importants els recursos econòmics, tècnics i humans que el Govern de la Generalitat destina a l'atenció integral a les víctimes mitjançant la xarxa de serveis en tots els àmbits, en tots els territoris de Catalunya.

Uns serveis que responen a les necessitats de les dones, i dels seus fills i filles, que estan o han estat en situacions d'amenaça o violència.

Aquest rebuig a la violència domèstica ens ha portat a iniciar la tramitació parlamentària per modificar el Llibre III del Codi Civil de Catalunya, que impedirà que els maltractadors puguin heretar de les seves víctimes.

I properament, tal com preveu l'acord d'Entesa Nacional pel Progrés, aquestes mesures de protecció i

recursos en xarxa es recolliran en la Llei dels drets de les dones per a l'eradicació de la violència masclista.

Ben aviat enviarem aquest projecte de Llei al Parlament, per a la seva tramitació, com ja ha manifestat la consellera d'Acció Social i Ciutadania, Carme Capdevila.

Estem segurs que aquesta nova llei reforçarà i donarà una protecció social integral a les víctimes de l'agressió o de l'amenaça.

En aquesta referència legislativa no hem d'oblidar, per la seva transcendència, la Llei orgànica d'igualtat entre dones i homes, coneguda com la Llei d'igualtat.

Aquesta Llei no només estableix un nou marc de drets en molts àmbits de la nostra vida quotidiana, sinó que sobretot millora l'accés al treball i la conciliació de la vida laboral, familiar i personal.

La Llei d'igualtat millorarà les condicions laborals de les dones, de les dones emprenedores, de les dones autònomes i de les que treballen per compte aliè amb:

- l'augment dels dies de paternitat i lactància, i noves possibilitats d'excedències
- el subsidi per maternitat, independentment dels dies cotitzats
- el suport directe a les dones autònomes
- les disminucions de les quotes de la Seguretat social
- l'augment de polítiques actives en el món laboral.

Catalunya vol fer efectiu aquest nou impuls implicant-se amb més força en les polítiques laborals i de conciliació a la llar i a la feina.

Vull destacar la importància de treballar en la inserció dels col·lectius de dones amb més desocupació. Si volem una Catalunya competitiva, necessitem del conjunt de tota la població.

Vosaltres, millor que ningú, sou coneixedores de la realitat del país. I segur que sabeu de més d'una dona que s'ha vist en la necessitat d'escollir entre l'elecció de ser mare o treballar.

Catalunya no pot perdre el talent de moltes dones que han d'optar entre la maternitat i la carrera professional.

El nou Pla de desenvolupament de les polítiques de dones a Catalunya tindrà l'ambició d'avançar en la igualtat d'oportunitats de les dones, en tots els àmbits de la societat, especialment en el món laboral, i de treballar per la conciliació.

Les dones sou les que teniu menys temps per a vosaltres mateixes i esteu fent dobles i triples jornades de feina. Aquest fet comporta discriminacions i problemes específics de salut. I el temps, tanmateix, és un dret de totes les persones.

Hem de treballar per un nou ús del temps i per una societat on homes i dones compartim les tasques familiars i domèstiques.

I hem de promoure serveis per ajudar les persones i les famílies a conciliar, tenint en compte la diversitat social, cultural i les noves formes de famílies.

Per finalitzar, vull remarcar que les polítiques de gènere són un dels elements clau d'un projecte on l'acció de govern eficient i les complicitats socials, econòmiques i culturals ens han de portar cap a una

Catalunya moderna, culta, solidària, igualitària, desenvolupada econòmicament i respectuosa socialment.

Moltes gràcies.

JOSÉ MONTILLA AGUILERA

President de la Generalitat de Catalunya

EL DRET I LES DONES

Primera Part

HONORABLES CONSELLERES, senyora presidenta de l'Institut Català de les Dones, autoritats, senyores i senyors, amigues i amics,

En primer lloc, en nom de Dones Juristes, de l'Encarna Bodelón i en el meu propi, vull agrair la vostra invitació a parlar el Dia Internacional de la Dona.

A la nostra associació apleguem advocades, jutgesses, professores universitàries, juristes de l'àmbit públic. Som dones, juristes i feministes.

Reivindiquem un feminisme antiessencialista. Entenem el feminisme com una filosofia emancipadora, il·lustrada, que rebutja les estratègies universalistes, perquè la universalització és excloent en la mesura que el paràmetre és un grup o persona. El subjecte del feminisme és múltiple, apostem per la pluralitat, per la diversitat. Som moltes i diferents. Les dones estem vinculades a la universalitat, però no som l'universal.

No és fàcil ser feminista i treballar amb el dret, perquè el dret, històricament, només ha expressat l'experiència masculina de la vida. El dret és un conjunt de

normes, principis i procediments construït amb categories universals o pretesament universals, i precisament aquí rau el problema: el sistema polític i jurídic ha erigit l'home com l'eix del model, com a referència des de la qual s'efectuen les comparacions; els ideals liberals, que van permetre, en el seu moment, destruir un sistema basat en el privilegi i l'arbitrarietat, han exclòs les dones, la pretesa universalitat del dret no ens abasta. El dret s'ha sexualitzat en masculí; el sexe femení ha estat irrellevant en la formulació de les categories jurídiques. La indiferència jurídica per les diferències ha estat el model de relació. L'universalisme té característiques emancipadores, però la configuració de la igualtat com una identitat homogènia ha estat el baluard de l'exclusió i de la igualtat entesa com assimilació, com igualtat en masculí.

El principi d'igualtat ha creat una ciutadania pretesament abstracta, uniforme; les diferències quedaven relegades a l'àmbit privat, àmbit al qual van quedar postergades les dones, guardianes dels afectes, de la cura, de les necessitats dels altres.

Les úniques normes específiques per a les dones han estat les lligades a la seva funció biològica reproductora, i altres mesures paternalistes o falsament protectores que s'han basat en prejudicis, mites i estereotips infundats¹. Quan el dret construeix la categoria dona ho fa segons les percepcions masculines de com han de ser les dones, de tal manera que el marc normatiu ha

¹ FACIO, Alda: *Cuando el género suena cambios trae*. San José de Costa Rica. Illanud, 1992.

esdevingut un ens abstracte que no ha resolt els nostres problemes concrets; s'ha deixat fora del dret l'esfera domèstica; un món de relacions essencials per al desenvolupament de la identitat i la dignitat de les persones.

I.- El dret i les violències contra les dones

La violació és una ofensa des del punt de vista femení i un crim des del punt de vista masculí.

MACKINNON, 1989²

Les violències contra les dones no són fruit de la biologia, no les provoquen les diferències de sexe; són el resultat d'una situació de domini, de la distribució desigual de poder entre els homes i les dones. La violència és la manifestació extrema de la desigualtat i té causes socioculturals profundament arrelades a l'imaginari col·lectiu, per això hi ha tantes dificultats per a la seva identificació i eradicació.

La consideració de les dones com a éssers inferiors subordinats als homes ha permès que les violències passessin desapercebudes, llevat de casos molt greus o de grans diferències de classe social, valorades per l'elevat estatus de la dona o el baix estatus de l'agressor. La resta de violències contra les dones eren contemplades com a pràctiques individuals, excepcionals o patològiques, sense significat col·lectiu ni polític.

Era igual que la violència fos castigada, ja que gairebé mai no era denunciada i, en tot cas, era tractada

² MACKINNON, Catharine A.: *Hacia una teoría feminista del Estado*. Feminismos – Cátedra, 1989.

amb molta indulgència, atès que les dones no eren subjectes de ple dret, sinó que estaven subjectes a l'autoritat dels homes, al seu poder disciplinari.

L'espai domèstic ha estat el nucli principal de violència contra les dones. Històricament l'home o paterfamilias ha tingut el dret de castigar les persones que en depenien i que estaven sotmeses a la seva autoritat, de tal manera que la relació matrimonial ha esdevingut un atenuant quan es tractava d'agressions del marit a la muller i un agreujant quan era la muller qui agredia al marit. L'aplicació de l'atenuant als maltractaments d'homes a dones quan hi havia relació conjugal es va mantenir al Codi Penal fins a l'any 1983, moment en què també es va equiparar el càstig de les agressions verbals entre marit i muller que, fins llavors, només constituïen una infracció si les infligia la dona a l'home, però no quan era l'home qui maltractava verbalment la muller.

La nostra tradició penal ha justificat la conducta dels homes agressors. Encara hi ha circumstàncies atenuants, com la d'actuar sota els efectes de l'alcohol o la coneguda com "estat passional", que es defineix com «actuar per causes o estímuls tan poderosos que hagin produït arravatament, obcecació o un altre estat passional d'entitat similar», que excusen els homes i que els tribunals són proclius a apreciar. Les pautes culturals funcionen com una xarxa de connexions i interaccions que posen en relació alguns pensaments i sentiments d'una manera automàtica, com ara que la dona no compleixi les expectatives o el rol de submissió assignat.

Durant els últims anys la violència familiar masculina ha sortit a la llum pública i s'ha convertit en tema de l'agenda política i mediàtica nacional. Els poders públics han posat en marxa campanyes i plans, i han promulgat lleis que han modificat una i una altra vegada, amb la voluntat de buscar les millors normes, les que poguessin eliminar les violències contra les dones, però ni les lleis per si soles poden contenir tota la complexa realitat ni sempre s'han utilitzat les mesures adequades; al contrari, moltes de les normes, campanyes i plans han transmès un missatge desenfocat, que semblava dir que si les dones denunciaven, intervindria l'Estat i s'acabaria el problema: la responsabilitat era, doncs, de les dones que no denunciaven.

Un dels errors més importants de moltes lleis anti-violència és equiparar les dones amb les persones i les situacions d'especial vulnerabilitat. Es tracta les dones com a éssers desvalguts, dependents, assimilades als menors i a la gent gran: incapaces, vulnerables, necessitades de la tutela paternalista de l'Estat, i això ratifica el discurs patriarcal i no contribueix a fomentar l'autonomia ni la capacitat de decisió de les dones. Les dones necessiten espais de construcció de drets i no algunes tuteles jurídiques que poden arribar a envair àmplies parcel·les de llibertat.

La dona no és un ésser vulnerable, la vulnera l'agressor a través de l'exercici de la violència

La Llei orgànica 1/2004 de mesures integrals contra la violència de gènere ha fet aportacions decisives per a un canvi de paradigma jurídic: reconceptua la violència contra les dones, que defineix com una

manifestació de la discriminació, la desigualtat i les relacions de poder dels homes sobre les dones (article 1), i la configura com un problema estructural. Obre al dret positiu conceptes com *jerarquia*, *subordinació* i *asimetria* de sexes, i sembla que posa fi a la confusió entre violència domèstica i violència contra les dones, que ha assolat el nostre panorama jurídic³.

Malauradament, la redacció final desvirtua els principis que la mateixa llei proclama, en estendre la protecció a persones especialment vulnerables que convisquin amb l'agressor⁴, i en limitar-ne l'aplicació a la violència en les relacions de parella, de tal manera que no crea un model nou de violència de gènere, sinó que segueix el model de la violència domèstica.

Aquestes decisions legislatives han despolititzat en gran mesura l'especificitat de la violència patriarcal; la violència familiar és la manifestació més important de la violència contra les dones, però no és l'única i, d'altra banda, és inacceptable que l'instrument de tutela de les persones especialment vulnerables sigui una llei de violència de gènere.

3 Fins a la promulgació de la Llei integral, la legislació sobre maltractaments s'havia configurat monosexuada i neutra. El bé jurídic protegit era la pau a la unitat familiar. LAURENZO, Patricia: "La violencia de género en la ley integral, valoración político-criminal". *Revista electrónica de ciencia penal y criminología*. 2005, n. 07-08, pp. 08:1 – 08:23.

4 AÑÓN ROIG, Mª José i MESTRE MESTRE, Ruth: "Violencia sobre las mujeres: discriminación, subordinación y Derecho" dins Boix Reig, Javier y Martínez García, Elena (coords): *La nueva ley contra la Violencia de Género*. Iustel, 2005.

Altrament, la imatge que ha marcat públicament el desenvolupament de la llei integral és la de l'increment de la resposta penal als homes agressors i això n'ha llastrat en part l'aplicació. Les polèmiques jurídiques i mediàtiques s'han centrat entorn d'una presumpta inconstitucionalitat per les diferents penalties de conductes iguals, sense tenir en compte que, quan els caràcters d'identitat són un obstacle per al gaudi de drets, es necessiten lleis específiques per protegir el grup social que està en desavantatge.

La Llei fa una remissió excessiva al dret penal. El càstig a l'agressor i la reparació del dany causat són necessaris, però subsidiaris; la prioritat s'ha de desplaçar cap a la prevenció, que faci innecessaris el dret i la Llei. L'objectiu no ha de ser la denúncia, sinó la identificació precoç dels abusos.

Els drets s'han d'atorgar a les dones en el seu conjunt i no a les víctimes. Col·locar les dones en situació de "víctima" invisibilitza les causes de la violència, despolititza la subordinació, no canvia el sistema de valors⁵. Les violències queden reduïdes a un problema comptable. Les estadístiques es limiten a la violència que es denuncia penalment, i dins d'aquesta, a la violència familiar i a les formes greus i visibles de violència física: les que atempten contra la vida o la integritat física de les dones. Queden fora de l'univers estadístic les altres violències, les violències quotidianes, les socials i les estructurals.

5 AÑON ROIG, Mª José i MESTRE MESTRE, Ruth: "Violencia sobre las mujeres: discriminación, subordinación y Derecho" dins Boix Reig, Javier y Martínez García, Elena (coords): *La nueva ley contra la Violencia de Género*. Iustel, 2005.

El sistema penal només té en compte el conflicte interpersonal: necessita una víctima i un culpable, redueix l'esfera social al llenguatge de la victimització i al potencial simbòlic penal; preveu únicament l'última seqüència de la discriminació; combat la violència i no les relacions de poder que la provoquen. El dret penal exclou les dones i les relacions de poder.

El discurs jurídic s'hauria de centrar en les dones, com a persones amb decisió pròpia, capaces de sortir de la seva situació i de dirigir el seu futur; hauria de donar respostes per reparar els danys causats, respostes que permetin a les dones que han estat en situació de violència tornar a gaudir de la màxima autonomia possible en el mínim temps possible.

Tot i que pensem que les normes penals no són les més eficaces per lluitar contra la violència contra les dones, el tractament penal de la llei integral no és un element aliè al nostre ordenament jurídic. La legislació penal antidiscriminatòria és una normativa plenament vigent i consolidada a l'Estat espanyol i respon a la necessitat d'articular una resposta penal davant les vulneracions greus del principi d'igualtat (la discriminació racial o ètnica, la discriminació laboral, la provocació a la discriminació i a l'odi són delictes).

Un aspecte determinant del dret antidiscriminatori és el seu caràcter grupal. A través del dret antidiscriminatori s'intenta pal·liar les situacions d'injustícia que pateixen les persones que pertanyen a un grup determinat (en funció de la raça, el sexe, etc.) davant de persones

que pertanyen a un altre grup, la qual cosa produeix desajustos seriosos en un model jurídic individualista⁶.

Curiosament, les crítiques més recurrents a la Llei integral, les que la titllen de repressiva, provenen de sectors jurídics i socials que no qüestionen l'ampliació del dret punitiu en les societats occidentals. Nosaltres, les juristes feministes, apostem per les lleis que garanteixen drets davant de les lleis repressives, però no podem acceptar el discurs patriarcal que s'esvera únicament quan les normes s'amplien per tipificar i castigar conductes que afecten les dones.

Una de les tasques més importants dels feminismes ha estat descobrir i denunciar totes les formes de violència i desarticular els discursos que les legitimen. Aquest objectiu començà a donar fruit a la dècada dels anys vuitanta, quan de sobte es va descobrir un problema tan profund i tan antic, i la societat va deixar de justificar la violència contra les dones, que va passar de ser un vici privat a un delictes públic. El tractament legal de les violències contra les dones no pot prescindir dels sabers de les associacions de dones, que tenen més de tres dècades d'avantatge a les institucions. El moviment feminista ha estat cabdal en la construcció de nous drets per a les dones, com el dret a una vida lliure de violència.

En tot cas no és suficient una definició legal per posar fi a un fenomen arrelat tan fortament, com la violència patriarcal. Cal repensar el dret, fer una revi-

6 BARRÈRE UNZUETA, M. A.: "Problemas del derecho antidiscriminatorio: subordinación versus discriminación y acción positiva versus igualdad de oportunidades". *Revista vasca de Administración Pública* n. 60, mayo 2001.

sió radical de la manera d'entendre'l. I aquesta reconceptualització no es pot fer des de l'igualitarisme formal, perquè la violència contra les dones és un abús de poder, i no hi ha abús entre iguals, només altercats, conflictes o desavinences. Hem d'ampliar les nocions de justícia i apuntar un canvi de perspectiva que sigui capaç de posar fi als estereotips.

Podrem millorar el tractament de la violència masclista, però no l'eradicarem fins que construïm un sistema que rebutgi les visions androcèntriques, un sistema dúctil, mestís, marcat per la lògica de les diferències sense jerarquia i pel reconeixement de l'esfera privada i de la pública, amb polítiques de visibilitat, de presència i de reconeixement de drets; en definitiva, un dret sexual, però no sexista.

II.- La construcció jurídica de les dones

Si habéis afirmado ayer la igualdad de derechos, lo que pretendéis ahora es la igualdad condicional, con lo que no hay tal igualdad. Si habéis votado la igualdad no podéis mantener la condición. Eso es una cosa ilógica. ¿Dónde empieza la igualdad entonces, señores diputados, cuándo a sus señorías les plazca?, ¿cuándo sus señorías quieran?... los sexos son iguales, lo son por naturaleza, por derecho y por intelecto, pero además lo son porque ayer lo declarasteis.

CLARA CAMPOAMOR. Congrés de Diputats, 1 d'octubre de 1931

El dret són normes, però també és llenguatge, signes, processos, símbols, expectatives i conflictes.

El sistema jurídic no es limita a descriure la realitat, sinó que la configura, distribueix béns i recursos, defineix les identitats, assigna un lloc a la vida política i social, i articula els mecanismes de control social sobre les dones. Les normes pressuposen i incorporen pensaments, actituds i missatges, i comportaments.

Com afirma Tamar Pitch⁷, seguint Martha Minow, el raonament jurídic és un pensament classificatori i està prioritàriament ocupat a establir límits que, en fixar les categories de normalitat, competència, responsabilitat i autonomia, estan delimitant els confins d'anormalitat, competència, irresponsabilitat i dependència.

El llenguatge jurídic ocupa un lloc central en el control social: estableix normes, prescriu comportaments i proporciona un vocabulari per a la definició de les persones i dels grups, i del lloc social que ocupen. El llenguatge en el qual es formula el dret és un llenguatge sexista, opac, només a l'abast de persones iniciades. Llenguatge de i del poder, de distància, allunyat de les dones i de les seves necessitats, que ha contribuït a mantenir el poder màgic o demiúrgic de la justícia i de les persones que apliquen el dret.

El discurs jurídic oficial presenta el mètode jurídic amb una lògica pròpia, neutre, sotmès als principis d'objectivitat i d'imparcialitat. La imparcialitat és una garantia dels drets de les persones, però exclou valors i perspectives diferents i fa invisibles els punts de vista, interessos i experiències que no siguin l'estàndard. La

⁷ PITCH, Tamar: *Un derecho para dos. La construcción jurídica de género, sexo y sexualidad*. Trotta, 2003.

imparcialitat, sosté Ruth Mestre⁸, és una abstracció, que pressuposa una societat homogènia i amaga la coincidència entre la ideologia judicial i la de qui té el poder, cosa que situa la justícia al costat dels poderosos. Els discursos de neutralitat, científicitat i apoliticisme són discursos de poder, perquè sota els arguments racionalistes rigorosos s'amaga una visió estàtica, immutable.

Les normes també són el resultat d'una tensió creativa que busca espais per declarar principis i per provocar canvis socials, perquè, tot i que els canvis socials són previs a la llei, la norma els consolida, els legitima. El dret s'integra amb conductes i valors. No es pot separar el dret de la política ni de l'ètica, el dret contribueix a produir gènere i el gènere contribueix a produir dret.

Les lleis creen una representació social simbòlica, fruit dels principis i les motivacions de les normes, però també de la manera en què aquestes lleis han estat interpretades, aplicades i utilitzades. Les decisions judicials mai no són una aplicació mecànica de les lleis, sinó que estan sotmeses a la interpretació, a la posició personal de qui les aplica. El feminisme ens ha demostrat que el punt de vista no situat és impossible. Sempre hi ha una tasca d'interpretació; el dret no té una única resposta possible, no és un sistema complet i coherent, i no hi ha intèrpret neutre.

La interpretació de les normes no és immutable, hi ha conflictes en el sistema formal de regles i en els principis valoratius. De fet, les normes són suscepti-

⁸ MESTRE I MESTRE, Ruth: *La caixa de Pandora. Introducció a la teoria feminista del dret*. Universitat de Valencia, 2006.

bles d'interpretacions tan diferents, que poden arribar a modificar-ne el contingut, tal com demostra dia a dia la realitat judicial.

A més, sortosament, la vida i el dret interaccionen i el sentit de les normes canvia amb el temps, segons els contextos i els conflictes propis del moment històric en què s'aplica, fins i tot quan aquestes normes romanen inalterables.

Alguna autora com Marion Young⁹ basa la seva idea de la justícia en l'absència de dominació i d'opressió. El domini i l'opressió es manifesten en l'exclusió, en la falta de poder i en la violència. L'androcentrisme jurídic s'ha exercit creant exclusions i diferenciacions injustes, promulgant lleis que limiten el gaudi dels drets civils, polítics i socials de les dones, i amb pràctiques jurídiques i interpretacions jurisprudencials que han incorporat estereotips sexistes.

Les lleis, per elles mateixes, no tenen un efecte transformador de la realitat; és fonamental la voluntat política, les pràctiques en la seva aplicació, els recursos que s'esmercen i, bàsicament, el discurs des del qual es formulen. Si el discurs jurídic continua sent patriarcal en el contingut i en la forma, les dones continuarem sent descrites i tractades pel dret de manera subordinada i les reformes legals, tot i que es presentin com a protectores de les dones, ens continuaran discriminant¹⁰.

9 YOUNG, Iris Marion: *La justicia y la política de la diferencia*. Feminismos – Cátedra, 2000.

10 FACIO, Alda: "Hacia otra teoría crítica del Derecho" dins Herrera, Gioconda (coord.): *Las fisuras del patriarcado, reflexiones sobre feminismo y derecho*. Quito. FLASCO/CONAMU, 2000.

El problema, doncs, no és únicament que hi hagi una llei sexista, sinó que, en el llenguatge, en el mètode jurídic o en les pràctiques d'aplicació de la llei, hi hagi algun element que afavoreixi o amagui una jerarquia sexual patriarcal.

Un exemple del fet que les categories d'anàlisi jurídica s'apliquen a les dones sense modificar-les és la immigració. El requisit fonamental per obtenir el permís d'estada al nostre país és tenir una oferta de treball en ferm. El contracte de treball és la clau de la regularització. Doncs bé, aquesta normativa recull l'experiència masculina del treball, perquè el mercat de treball de les dones migrades no està regit per aquests principis. El servei domèstic no es regula com una altra feina; gairebé sempre es fa per contractes verbals amb els quals les dones no es poden regularitzar.

Hem d'obrir el camí a la imaginació, a la proposta de vies alternatives, canviar radicalment la forma d'actuar i de pensar el dret, reconstruir el llenguatge jurídic i integrar les necessitats i experiències de les dones. La dogmàtica jurídica és individual i no entén de grups socials, i això és el que cal transformar, incorporant al dret la complexitat de les relacions socials i vinculant-lo amb els processos històrics i socials en transformació permanent¹¹.

Aquesta reconceptualització també passa per desmitificar el gènere, per no connectar-lo amb sistemes de significació rígida: parlar de dones i d'homes en

¹¹ FACIO, Alda: "Hacia otra teoría crítica del Derecho" dins Herrera, Gioconda (coord): *Las fisuras del patriarcado, reflexiones sobre feminismo y derecho*. Quito. FLASCO/CONAMU, 2000.

plural, validar les diferents veus i construir perspectives de trobada.

La legitimació que el dret pot atorgar a les expectatives de les dones té a veure amb la relació entre el canvi normatiu i el canvi social, amb l'eficàcia de les lleis, i amb la traducció d'aquestes expectatives de les dones en realitats que en millorin la situació. El sentit del dret només es consuma en allò concret; les lleis són vàcues si no resolten el cas individual. La justícia i la llibertat s'han de definir en el context de les vides unitàries i diverses.

La qüestió és si el dret és útil per a les dones, si el dret pot reflectir les seves aspiracions, les seves pors. No hi ha una resposta única, perquè les dones som heterogènies i les nostres expectatives són diverses, plurals: algunes lleis poden ser útils per a algunes dones.

Tot i les dificultats en aquest complicat intercanvi entre vida i dret, des de Dones Juristes apostem per la utilització del dret com a instrument de canvi de la situació de les dones. El sistema jurídic ha desenvolupat un paper importantíssim en el manteniment i la reproducció de la discriminació i de la subordinació de les dones, però es dona la paradoxa que, alhora que legitima les relacions de poder, és l'instrument necessari per a la seva transformació¹². Reconèixer les dones com a subjectes de dret resignifica el discurs jurídic, crea una perspectiva relacional que empodera les dones i produeix una intervenció important en el món simbòlic. Altrament no podem oblidar que el

¹² RUIZ, Alicia: "La construcción jurídica de la subjetividad no es ajena a las mujeres" dins Haydée Birgin (compil.): *El Derecho en el género y el género en el derecho*. Buenos Aires. Biblos, 2000.

dret és un instrument útil per provocar canvis socials, especialment quan aquests són de tipus econòmic, però la seva eficàcia és més limitada quan l'aplicació efectiva de les normes implica fer canvis estructurals i de relacions de poder¹³.

Seguint Mackinnon¹⁴ “podem utilitzar el dret com a estratègia de legitimació de noves estratègies i nous principis”. Si partim de les experiències de les dones per fer-les visibles, podrem fer del dret un instrument adequat per a donar un nou significat a determinades conductes arrelades al món patriarcal, i avançar en l'eliminació de la subordinació social de les dones, però prèviament cal que el dret reconegui aquesta subordinació, que reconegui la desigual distribució de diners, de temps i de treball; altrament el dret reproduirà les diferenciacions injustes.

Les dones juristes tenim molts reptes de futur. Hem de reflexionar sobre com incorporem a l'agenda jurídica els vincles de la vida privada; hem de redefinir com es concreta el reconeixement i l'empoderament de les dones; com superem la divisió sexual tradicional del treball; com ampliem drets, recursos, espais i formes de participació política de

¹³ RUBIO CASTRO, Ana: *Las políticas de igualdad: de la igualdad formal al mainstreaming. Políticas de igualdad de oportunidades entre hombres y mujeres en la Junta de Andalucía*. Sevilla. Junta de Andalucía, 2003.

-“ La capacidad transformadora del derecho en la violencia de género”. Circunstancia. *Revista de Ciencias Sociales del Instituto Universitario de Investigación Ortega y Gasset* n. 12, 2007 (pp. 1-11).

¹⁴ MACKINNON, Catharine A.: *Hacia una teoría feminista del Estado*. Feminismos – Cátedra, 1989.

les dones; com el dret ha d'incorporar que el patriarcat és violent amb les dones i que la violència és producte de la subordinació, el domini i la història; que la violència és un problema d'igualtat o, més ben dit, de desigualtat.

Un dels desafiaments més importants per a les juristes feministes és desmuntar el parany de les lleis que es presenten com una millora de la situació de les dones, però que mantenen i reproduïxen l'atribució dels rols socials. Un exemple clar són les anomenades lleis de conciliació de la vida personal, familiar i laboral.

Aquestes lleis estableixen drets indistints o transferibles a l'home o a la dona, però com que la situació de partida de les dones és desigual –discriminació salarial, segregació per sectors i categories, pressió social, resistència de molts homes a coresponsabilitzar-se en les tasques domèstiques, etc.–, el resultat és que les dones són les candidates apropiades per demanar els permisos i les excedències, amb el reforçament consegüent de la concepció tradicional del repartiment de les tasques de cura. De nou, una aparent mesura d'igualtat fa que els drets de les dones desapareguin sota el paraigua dels drets de la família.

En la pràctica feminista del dret partim del dret com un mitjà per a construir la llibertat de les dones, utilitzem el discurs jurídic per a donar veu a les dones, per a legitimar les veus que el dret ha silenciats. Se'n respecten els ritmes, els desitjos. No s'imposa l'estratègia legal de l'advocada, no tutelem les dones; intentem traduir la seva situació complexa a la simplicitat del codi de llenguatge jurídic; convertir les seves deman-

des i reivindicacions en normes. Les acompanyem en les seves decisions: poden optar o no per sotmetre's a un procés i les seves accions poden ser o no encertades des de la perspectiva jurídica, però són les seves accions, i la llibertat no significa una única manera d'entendre i sentir la vida, perquè sortosament les dones no som una categoria unitària.

Per què lluitaven en el segle XIX aquelles dones estranyes, ja mortes, amb els seus barrets i els seus xals? Per la mateixa causa que ara lluitem. “La nostra petició no era només la petició dels drets de les dones” –ara és Josephine Butler qui parla–, sinó que tenia un abast molt més ampli i profund; era la petició dels drets de tots –dones i homes– perquè en les nostres persones es respectessin els grans principis de la justícia, la igualtat i la llibertat... lluitaven contra el mateix enemic contra el qual vostè lluita, per les mateixes raons. Lluitaven contra la tirania de l'estat patriarcal, de la mateixa manera que vostè lluita contra la tirania de l'estat feixista.

VIRGINIA WOLF. *Tres guineas*, 1938

MARISA FERNÁNDEZ. *Advocada*
Associació de Dones Juristes

Segona part

I. La transformació del dret des del feminisme

La història de les dones i el dret és poc coneguda, però conformen un camí que està ple de grans sorpreses i paradoxes: així, per exemple, s'acostuma a afirmar que les dones sufragistes lluitaren pels drets,

però moltes de les seves reivindicacions anaven més enllà dels drets polítics: no volien només drets, sinó el reconeixement de la seva completa ciutadania; de la mateixa manera hi ha feminismes contemporanis que reivindiquen la igualtat, però una igualtat que va més enllà dels conceptes clàssics d'igualtat formal; avui dia, l'expressió de la diferència sexual, rebutjant l'essencialisme, és un gran repte per a les juristes.

La relació de les dones amb els drets i amb el dret no és nova, però les aportacions dels feminismes a la comprensió de les nostres estructures jurídiques no es poden entendre des de les categories jurídiques tradicionals. El feminisme va entendre les estructures jurídiques de la modernitat amb una nova comprensió del que vol dir “drets”. Les aportacions de les dones que han pensat aquestes relacions són moltes, però voldríem destacar-ne alguns elements cabdals per entendre millor les relacions entre feminisme i dret:

Primer. El feminisme ha transformat i ampliat la forma com les dones entenem el paper del dret en les nostres societats.

Quan ens plantegem quina és la tradició de pensament de les dones en relació amb el dret, moltes persones afirmen que fins a la segona meitat del segle xx no es va construir un pensament jurídic feminista. Ara bé, aquesta primera resposta és incompleta, perquè la història dels moviments feministes ens mostra que, des del mateix moment en què apareixen les

formes contemporànies del dret modern, creix un pensament feminista sobre els elements centrals del discurs jurídic, com la igualtat, la llibertat, els drets, la justícia, la ciutadania, etc.

Els moviments de dones han dut a terme al llarg dels darrers segles debats que interessin tots i totes les juristes, però ho han fet essencialment amb debats que obren el dret. El feminisme ha descentrat el dret, amb la generació d'un nou *focus* que no és la norma jurídica, sinó les relacions socials¹⁵. Amb això, el feminisme es va avançar històricament a moltes de les perspectives jurídiques que s'han desenvolupat en els últims anys i que conflueixen en la necessitat d'entendre les estructures jurídiques, com una part de les nostres relacions socials i que, per tant, ha d'ésser estudiada i compresa amb les eines de les ciències socials.

Algunes dones van utilitzar i han continuat utilitzant el llenguatge del dret per vindicar l'espai d'una ciutadania femenina. Des que en el segle XVIII Olympe de Gouges va afirmar "La dona neix i roman igual a l'home en drets. Les distincions socials només poden estar fonamentades en la utilitat comuna"¹⁶, fins avui, tota una genealogia de pensament i acció feministes

¹⁵ Especialment, des de principis del segle XX diversos moviments jurídics com el realisme jurídic nord-americà van començar a introduir la idea d'estudiar el dret com un fenomen social més. Un dels més destacats en aquesta línia avui dia és el feminisme jurídic.

¹⁶ De Gouges, Olympe, "Los derechos de la mujer y la ciudadana", dins Alonso, I, Belinchón, M., (ed), 1789-1793. *La voz de las mujeres en la revolución francesa*. laSal, edicions de les dones. Barcelona, 1989, p. 132.

ha dibuixat una nova reflexió sobre categories de la nostra tradició jurídica.

Aquesta nova reflexió està marcada per algunes de les preocupacions que es troben en els moviments feministes com l'anàlisi de la desigualtat sexual i la creació d'espais de llibertat i igualtat. Aquestes qüestions tenen implicacions jurídiques, que les tradicions feministes han sabut plantejar i viure des d'anàlisis complexes, en les quals les categories tradicionals jurídiques no tenien la centralitat. La centralitat del moviment feminista ha estat i és la voluntat de crear un món divers, i aquest projecte de canvi social requereix d'un nou enfocament del dret que és justament el que el feminisme ha desenvolupat.

Per tant, les reflexions feministes sobre el dret i els drets han partit no solament del pensament de les juristes, sinó també del pensament de les dones en plural. És necessari que reivindicuem com a dones de drets no solament il·lustres juristes com Concepción Arenal, Clara Campoamor, Victoria Kent, Maria Telo..., sinó també aquelles que han lluitat i pensat en allò que el dret formalitza: la igualtat, la llibertat, les relacions de ciutadania, la política.

Segon. Històricament, el moviment feminista ha estat un espai de creació i desenvolupament, de llibertat, d'autonomia i de drets per a les dones.

El feminisme no ha estat o és només una filosofia des de la qual les juristes i les dones pensem el dret.

Fonamentalment, els moviments feministes han estat l'espai social en el qual s'han creat nous drets, noves formes d'entendre el dret.

Una bona part del nou contingut actual dels nostres drets és herència del moviment feminista. Els moviments de dones han formulat tot un catàleg de noves necessitats que, malauradament, només s'ha inclòs parcialment en les nostres declaracions i instruments de protecció dels drets.

Molts dels avenços que s'han fet en l'àmbit internacional han estat gràcies a l'esforç dels grups de dones de diferents països, que han posat en l'agenda internacional els drets de les dones com un dels grans reptes de la democràcia moderna i del desenvolupament humà. En són un exemple les conferències de Mèxic, Nairobi, Pequín, o convencions com la CEDAW (la convenció sobre l'eliminació de totes les formes de discriminació contra la dona, de 1979), que ha generat importantíssimes eines jurídiques per a lluitar contra la discriminació, modificant el mateix concepte de discriminació.

Ara bé, els diferents instruments jurídics internacionals han incorporat de manera encara insuficient les reivindicacions feministes. La Conferència Mundial de Drets Humans, celebrada a Viena el 1993, va afirmar que els drets de les dones també formaven part dels drets humans. Cal recordar que els importants reconeixements dels drets de les dones que es van fer a la conferència de Viena van ser fruit de l'acció dels moviments feministes que van plantejar estratègies conjuntes de treball. L'agenda inicial de la Conferèn-

cia no havia inclòs, com en altres vegades, el tema dels drets de les dones¹⁷.

La Conferència de Viena va obrir un camí de reconeixement dels drets de les dones, necessari en el context de la Declaració Universal de Drets Humans de 1948 que havia invisibilitzat les dones, però era també una afirmació insuficient. Avui dia encara ens manca una autèntica revisió del concepte de drets humans que es basi en les necessitats de les dones i que reconegui les aportacions fetes des dels feminismes¹⁸. En els treballs del feminisme aquesta revisió va néixer en el mateix moment que apareixien les modernes declaracions de drets, i s'ha continuat desenvolupant¹⁹.

La manca d'aquesta revisió en profunditat podria anul·lar la important transformació que significa, en el terreny jurídic, la incorporació de nous drets, com ara són el dret a una vida lliure de violència o els drets sexuals i reproductius.

¹⁷ La història de les mobilitzacions feministes que van produir els canvis en les diverses conferències internacionals de drets humans es troba recollida en: Bunch, Charlotte, Hinojosa, Clau-dia, Reilly, Niamh, (ed.), *Los derechos de las mujeres son derechos humanos*. Edamex. México, 2000.

¹⁸ La complexitat d'aquesta tasca inclou molts aspectes, un dels més importants és sens dubte la diversitat dels feminismes i el seu abordatge dels drets humans. *Vid.* Narayan, Uma/ Harding, Sandra, *Decentering the center: Philosophy for a multicultural, postcolonial, and feminist world*. Indiana University Press. Bloomington, 2000.

¹⁹ Entre altres, Alda Facio va dirigir un treball per interpretar de forma no androcèntrica la Declaració Universal de Drets Humans: Facio, Alda, *Declaración Universal de Derechos Humanos: Texto y comentarios*. UNIFEM. San José, 2001.

El nostre concepte de drets humans no pot deixar de reconèixer que, des del feminisme, s'han construït veritables espais de drets per a les dones.

En alguns dels treballs internacionals posteriors a la conferència de Viena s'ha afirmat amb contundència que les violacions dels drets humans de les dones són un atemptat contra la societat, el desenvolupament i la pau. S'ha afirmat que cal incloure plenament les dones en el concepte de ciutadania. Aquesta és una afirmació que es troba en una gran part del discurs polític contemporani. Ara bé, de la mateixa forma que parlar de la ciutadania de les dones requereix una transformació del concepte de ciutadania, parlar dels drets de les dones exigeix canvis en els nostres drets. Ens cal un concepte feminista de "drets" de les persones, no només drets humans per a les dones.

Sembla que és paradoxal parlar de drets de les dones en societats en què les relacions es construeixen des del masclisme, l'autoritarisme o els models econòmics sexistes i desiguals. Els drets de les dones no poden ser autèntics drets sense canviar els fonaments que han construït el subjecte de drets.

En els àmbits nacionals també assistim a un intent d'incorporar reivindicacions molt antigues mitjançant les lleis estatals i autonòmiques contra la violència de gènere, les lleis d'igualtat. Per primer cop en les nostres històries jurídiques, estan apareixent lleis que no només es dirigeixen a lluitar contra la discriminació, sinó que inclouen la idea de desenvolupar els drets de les dones, d'incloure en els nostres sistemes de drets, els projectes d'autonomia i llibertat i igualtat del femi-

nisme. En aquest sentit, cal destacar les novetats que el nou Estatut de Catalunya ha incorporat en els articles 19 i 41, en els quals afirma els drets de les dones i la necessitat d'incorporar la perspectiva de gènere en l'acció de l'administració pública²⁰. L'article 19 posa fi a una tradició de fals universalisme dels drets de les dones i els homes a Catalunya:

1. Totes les dones tenen dret al lliure desenvolupament de llur personalitat i capacitat personal, i a viure amb dignitat, seguretat i autonomia, lliures d'explotació, maltractaments i de tota mena de discriminació.
2. Les dones tenen dret a participar en condicions d'igualtat d'oportunitats amb els homes en tots els àmbits públics i privats.

Igualment rellevant és l'article 41 que exigeix la inclusió de la perspectiva de gènere en l'acció dels poders públics. Un Estat democràtic s'ha de construir a partir de la incorporació real de les necessitats i els drets de les dones en l'acció de govern, en tots els àmbits de l'acció de govern. D'aquesta manera s'està produint un canvi històric, cosa que representa el pas d'una situació en la qual les dones hem estat tractades en els àmbits jurídics des de la perspectiva de la discriminació, a

20 Les últimes reformes de diversos estatuts d'autonomia han incorporat de forma desigual aquestes idees, com ara l'Estatut d'Andalusia, Canàries, Aragó, València i les Illes Balears. Sobre la importància de la perspectiva de gènere en l'àmbit constitucional: Freixes Sanjuán, Teresa, Sevilla Merino, Julia: Género, Constitución y estatutos de Autonomía. Estudios Goberna. Ministerio de Administraciones Públicas. Ed. INAP. Madrid, 2005.

assumir que tenir en compte les dones suposa repensar un model social i un model de drets. Els models jurídics tradicionals van voler adreçar les reivindicacions feministes des del paradigma de la discriminació: les reivindicacions de les dones plantejaven una exclusió del model de drets que es pot solucionar “incorporant” les dones al model liberal de drets. Les insuficiències de la perspectiva liberal i del model antidiscriminació han estat clarament posades de relleu²¹ i han conduït a plantejar que les dones, els nostres drets i les nostres necessitats, han de ser en l'eix central de la política i la gestió pública, per redefinir els estàndards sobre els quals es construeixen els nostres drets.

Tots aquests canvis en les legislacions internacionals i nacionals també generen contradiccions que queden en evidència quan recordem que, sovint, han estat desfigurades les reivindicacions i les lluites dels moviments de dones. Així, per exemple, una gran part de les reivindicacions de les dones feministes antifranquistes van quedar fora de la Constitució²².

21 Catharine Mackinnon ha estat una de les autores que més clarament ha desenvolupat aquesta idea: la desigualtat sexual no només es produeix per “discriminació”, per aplicació arbitrària d’una norma, sinó que una determinada pràctica legal o política, en la mesura que no inclou les necessitats de les dones, viola el principi d’igualtat. Mackinnon, Catherine, *Towards a Feminist Theory of the State*. Harvard UP. Cambridge, 1989; Idees semblants han estat desenvolupades per Ann Scales, Sylvia Law o Iris Marion Young. Vid. Bartlett, Katherine/ Kenndy, Rosanne, *Feminist Legal Theory*. Westview. Boulder, 1991.

22 Vid. Larumbe, M. Ángeles, *Las que dijeron no. Palabra y acción del feminismo en la Transición*. Prensa Universitaria de Zaragoza. Zaragoza, 2004.

Els processos legislatius han recollit molt poc les propostes i les formulacions feministes i, en molts casos, han deformat o mutilat les reivindicacions feministes. Ja hem vist que les causes es troben, entre altres, en la falsa neutralitat del dret, en el seu caràcter androcèntric, però també en no haver reconegut el paper dels moviments feministes.

Un dels elements que garantirà l'èxit de les mesures legals presents i futures és reconèixer als moviments feministes el paper central que han tingut i tenen en la construcció dels nostres drets.

Tercer. Les reflexions i les pràctiques del feminisme exigeixen la transformació del concepte de drets.

En diversos països s'ha discutit sobre què implica parlar de drets de les dones: per a molts juristes es tracta només d'un reconeixement que no afecta el contingut bàsic del concepte de drets, mentre que per a d'altres representa posar en marxa mecanismes d'especificació dels drets o afegir algunes categories de drets femenins²³.

Diverses filòsofes han assenyalat com la política de les dones va més enllà de les nocions tradicio-

23 Un exemple d'aquests debats és el diàleg que fa uns anys va mantenir el jurista italià Luigi Ferrajoli amb diverses feministes i juristes sobre aquestes qüestions: Ferrajoli, Luigi, "La differenza sessuale e le garanzie dell'uguaglianza", *Democrazia e diritto*. n. 2, 1993, pp. 49-73; Boccia, Maria Luisa, "Da sopra la lege, una critica a un punto de vista maschile", *Democrazia e diritto*. 1993, n. 2, pp. 310-322.

nals de política. De la mateixa manera, quan parlem de “drets” des de la perspectiva dels moviments de dones, ens referim molt sovint a un concepte i a una pràctica que amplia el concepte liberal de drets de les persones²⁴.

Des del feminisme s’ha desenvolupat una noció crítica de “drets” que es vincula amb: la necessitat de pensar els drets en clau de relacions i, sobretot, amb la crítica a un concepte de “drets” humans falsament neutral, que no dóna compte de la realitat sexuada i que no posa en qüestió la desigualtat de poder d’origen sexual en les nostres societats.

El nou contingut dels drets, que els moviments feministes han desenvolupat, com el dret a una vida lliure de violència de gènere, el dret al propi cos, els drets reproductius, o en definitiva, la idea de sexuació del dret, està renovant profundament el pensament jurídic i implica posar en les nostres vides una manera diversa de pensar els problemes, de crear un marc de relacions i de pràctiques nou. Per exemple, l’experiència dels moviments de dones mostra com els drets sexuals i reproductius tenen una dimensió política que va més enllà dels aspectes educatius i sanitaris.

Quan parlem de drets de les dones no estem només especificant o afegint nous drets a les declaracions de drets, a les constitucions, estem també revisant profundament la mateixa forma de pensar tota l’estructura de drets i el seu funcionament.

²⁴ La idea tradicional liberal de drets individuals està arrelada en una falsa autonomia del subjecte, com han assenyalat filòsofs com Sheila Benhabid i Susan Moller OKin.

En aquest sentit s'han d'entendre propostes com la de Lia Cigarini, que afirma la necessitat de fer present la diferència sexual en el dret, tot fent de la pràctica, de la relació, una eina fonamental per incloure la sexuació²⁵.

Des d'una tradició i context molt diferents, la professora de dret de Harvard, Martha Minow, afirma que, per abordar els drets de les dones, cal desenvolupar el que ella anomena "l'enfocament de les relacions socials"²⁶. Es tracta d'una perspectiva que recupera la relació entre allò interpersonal i allò polític, "allò" general i "allò" particular, la crítica a l'abstracció i el respecte per l'experiència i el diàleg.

Tant les paraules de Lia Cigarini com les de Martha Minow ens recorden el valor de l'afirmació feminista "allò personal és polític" aplicat a l'àmbit de les relacions jurídiques.

Quart. *El pensament jurídic feminista també està reflexionant sobre els límits de les intervencions jurídiques i, per tant, sobre el paper del dret en la construcció d'una societat sense desigualtat sexual.*

Repensar el Derecho y su función social es un desafío que va más allá de contar con buenas leyes o con buenas resoluciones judiciales para las mujeres. Significa hacer de esta disciplina un instrumento transformador

25 Cigarini, Lia., "Libertà femminile e norma". *Democrazia e diritto*, n. 2, 1993, pp. 95-99.

26 Minow, M., "Justice Engendered". *Harvard Law Review*, 101, 1, 1987, pp. 10-95.

que desplace los actuales modelos sexuales, sociales, económicos y políticos hacia una convivencia humana basada en la aceptación de la otra persona como una legítima otra y en la colaboración como resultante de dicho respeto a la diversidad.

ALDA FACIO, 1999²⁷

Moltes autors ens han mostrat que el dret, en tant que està vinculat a les relacions de gènere, es pot convertir també en dret patriarcal, justificador i generador de subordinació sexual. Aquesta és una lliçó teòrica i històrica important que no hem d'oblidar quan pensem en el paper que té el dret envers les dones²⁸.

Tanmateix, ni l'Estat contemporani, ni el dret contemporani ja no es poden entendre com un tot homogeni que respon únicament al qualificatiu de patriarcal. En el dret contemporani hi ha conflictes, esquerdes, espais de confrontació i de canvi. Divereses juristes com Martha Minow o Frances Olsen o sociòlogues del dret com Tamar Pitch i Carol Smart han posat de manifest aquest fet: el dret és una eina que ha donat suport durant molt de temps a relacions socials patriarcal, però també és una eina que ha ajudat a trencar aquestes relacions.

En les primeres Jornades Catalanes de la Dona de 1976, les dones catalanes van inscriure moltes de les nostres necessitats en el llenguatge dels drets: es va parlar així del dret al treball, del dret al lleure, del

27 Facio, Alda, Fries, Lorena (ed) *Género y Derecho*. LOM Ediciones. Santiago de Chile, 1999, p. 22.

28 Pitch, Tamar. *Un derecho para dos*. Ed. Trotta. Madrid, 2003.

dret a la lliure disposició del propi cos. Igualment, el Manifest que s'ha difós pel 8 de març de 2007 des de diverses organitzacions feministes de Catalunya reivindica el dret de cura:

“Proposem al conjunt de la societat reflexionar sobre els drets de cura i la ciutadania. Volem cercar i recuperar les diverses experiències de les dones, per tal de fer camí i avançar cap a la transformació de la societat i aconseguir que l'atenció de les necessitats de les persones i la sostenibilitat de la vida estiguin situades al centre. I, per aconseguir-ho, cal el repartiment dels treballs entre homes i dones”.

Ahir i avui les dones utilitzen el llenguatge del dret per incorporar-hi les seves necessitats i desitjos; no obstant això, cal conèixer les limitacions d'aquesta eina i situar-la en el context d'una acció transformadora política, social i econòmica.

Aquest és l'element que manca molt sovint, ja que un cop que el dret entra a regular relacions es fa difícil recuperar el debat feminista, els seus significats originaris.

No es pot parlar, per consegüent, d'un significat unívoc del dret. El dret crea i reproduceix relacions socials i és a les nostres mans la força per a canviar aquestes relacions i el mateix paper del dret. No podem pensar que el dret és senzillament una eina neutral, però tampoc no seria encertat rebutjar-la perquè se li atribueixi un significat essencialment patriarcal.

Els moviments de dones i les juristes feministes no podem assumir acríticament les estructures jurí-

diques que ens han estat donades, necessitem una pràctica i un pensament crític feminista sobre el dret per construir un nou “dret feminista” que doni compte de les noves relacions socials que les dones volem. Igualment, així com molts feminismes contemporanis no renunciïn a fer política, sinó que estan ampliant la significació d’allò polític, pensem que no hem de renunciar al dret, sinó ampliar-ne el significat.

Des de l’Associació de Dones Juristes feministes pensem que això és possible, creiem que no es tracta d’un desig, sinó d’una realitat que és present en tant que moltes dones busquen el suport de les nostres companyes advocades i estudioses del dret; la pràctica feminista del dret és un dels eixos en què s’ha de situar la creació de nous espais i relacions. Per nosaltres, la pràctica feminista del dret ha d’anar acompanyada d’un procés de desconstrucció i de creació dels nostres ordenaments jurídics des del coneixement i les lluites de les dones.

II. Eines i debats per a construir els drets de les dones.

La principal causa de l’endarreriment de la dona és l’absurd principi de la superioritat que l’home s’atribueix. Sobre aquesta base falsa s’ha constituït la societat actual, i per tant els resultats forçosament havien de ser contraris al bé comú.

TERESA CLARAMUNT, 1905²⁹

29 Claramunt, Teresa, “La mujer: Consideraciones generales sobre su estado ante la prerrogativa del hombre”, dins Pradas, María Amalia, *Teresa Claramunt*. Ed. Virus. Barcelona, 2006. p. 200.

Una de les grans qüestions dels últims vint anys en el món jurídic i feminista és la reflexió sobre quina capacitat de transformació de la realitat tenen les anomenades polítiques d'igualtat de gènere, polítiques d'igualtat per a les dones.

Es pot considerar que una de les aportacions més interessants del feminisme és que una gran part de les seves tradicions ha afirmat la insuficiència del concepte formal d'igualtat. El principi d'igualtat és un concepte complex i, per tant, no es pot sostenir la idea que, per eliminar la desigualtat sexual, només caldria incorporar les dones a l'estructura de drets en les mateixes condicions que els homes. El feminisme ha posat de manifest que el problema és molt més complex i que la situació de les dones no pot ser definida només com a discriminatòria³⁰.

La discriminació dona per fet que vivim en una societat justa, en la qual només cal incorporar les dones. Això seria com afirmar que vivim en un món on les relacions econòmiques són justes i on només es produeixen discriminacions puntuals. En ambdós casos, les relacions de gènere i les relacions econòmiques, no es pot parlar de desigualtat/igualtat sense abordar-ne el model i el funcionament.

Per aquesta raó, el feminisme jurídic contemporani no solament parla de discriminacions directes i indirectes, sinó també de subordinació, d'estructures patriarcals en l'àmbit del dret, de manca de dret

³⁰ Rubio, Ana, "El feminismo de la igualdad", dins AAVV, *La mujeres debatimos*. Diputació de Málaga. Málaga, 2006.

femení, en definitiva, parla de la necessitat no només d'afegir les dones en el món que ens ha vingut donat, sinó de reconstruir el món per a eliminar el sexisme de les estructures socials, econòmiques, i polítiques. Això permet superar en gran manera l'anomenat debat entre la igualtat i la diferència.

Ens trobem en un moment històric en el qual ha quedat clara la insuficiència del model d'igualtat formal i de les polítiques tradicionals d'igualtat d'oportunitats que, anteriorment, havien utilitzat tant estratègies d'assimilació com de diferenciació. La igualtat entesa com a integració de les dones a un model social, polític i jurídic que no incorpora les seves necessitats és un concepte solament aliè a moltes de les tradicions feministes, sinó també un model que aboca les dones a un fracàs continu.

Les polítiques tradicionals d'igualtat d'oportunitats, especialment impulsades des de la Unió Europea, no han qüestionat una gran part de les estructures sexistes de la nostra societat. Així, la incorporació de les dones al mercat de treball no ha qüestionat la divisió sexual del treball; o l'educació mixta no ha fet aparèixer un model coeducador, etc.

Les dones estan desenvolupant les "seves oportunitats" en estructures que tenen encara un marcat biaix de gènere. És per això que les oportunitats de les dones estan estructuralment limitades, raó per la qual apareixen els anomenats sostres de vidre, sobrecàrregues femenines, exclusions, fenòmens aparentment inexplicables en una societat que afirma la igualtat de les dones.

Enfront d'aquests conceptes tradicionals d'igualtat

se situa també un concepte radical i transformador d'igualtat substantiva, d'igualtat complexa, que permet qüestionar els fonaments sexistes del nostre sistema social, transformar la nostra estructura jurídica a fi de reconstruir els drets des de les necessitats de dones i homes.

La igualtat complexa significa: primer, la crítica a un concepte de justícia basat en la igualtat d'oportunitats, que no qüestiona el model en el qual es desenvolupen les relacions de dones i homes, ni s'interessa pels resultats.

Segon: la realització de la igualtat complexa suposa replantejar el contingut mateix de la nostra estructura de drets i les seves pràctiques d'aplicació, eliminar la normalitat i normativitat androcèntrica.

La igualtat, entesa com la possibilitat d'incloure en els nostres catàlegs de drets els projectes socials i personals de les dones, es vincula amb la llibertat. La igual realització dels nostres drets, un cop redefinit el contingut dels drets, és també la llibertat.

Tercer: es tracta d'una forma d'entendre la igualtat en la diferència que pretén eliminar la discriminació sexista i possibilitar l'expressió i la garantia dels drets de les dones, de totes les dones en la seva diversitat i diverses necessitats.

No es tracta de legislar "per a les dones", sinó de legislar per a posar fi als models que han exclòs les dones, d'abraçar allò que han pensat les diverses dones per poder viure en un món millor i més just. No es tracta únicament d'incloure les dones en el marc existent de drets, sinó de transformar les relacions socials dona-

home i de redefinir el contingut dels drets de dones i homes, possibilitant la participació real de les dones i fent presents les seves necessitats i desitjos.

Per aquestes raons reivindiquen un marc i una pràctica jurídics que trenquin els pactes de ciutadania que van fer invisibles les aportacions de les dones, un nou pacte de ciutadania que situï les dones en la categoria de subjectes de drets, no d'objectes de regulació jurídica.

Les dones volem una societat no androcèntrica que ens permeti desenvolupar-nos en llibertat i igualtat. La igualtat, entesa com a possibilitat d'incloure en els nostres catàlegs de drets els projectes socials i personals de les dones, es vincula amb la llibertat. La igual realització dels nostres drets, un cop redefinit el contingut dels drets, és també la llibertat.

La finalitat última de la legislació i de les pràctiques jurídiques ha de ser construir un nou model de ciutadania que sigui capaç de reconèixer i garantir els drets de les dones i que faci possible una societat no androcèntrica que, entre altres coses: redistribueixi l'anomenat treball productiu i reproductiu entre dones i homes de manera igualitària i d'acord amb les seves necessitats; reconfiguri el temps i els treballs per possibilitar el lliure desenvolupament dels drets; garanteixi el dret de totes les dones a una vida lliure de violència; afirmi el dret de les dones al propi cos i als drets sexuals i reproductius, etc.

La construcció d'un dret no androcèntric implica un nou model de ciutadania dones-homes. No es tracta només de justícia per a les dones, sinó pròpiament

d'un nou model de justícia, de reconfigurar les relacions de justícia social.

Per acabar, hem de dir que tots aquests reptes que ens plantegem com a Associació de Dones Juristes no seran possibles sense el suport, la complicitat i el treball en xarxa amb totes les dones que volen que es faci realitat el desig de drets no androcèntrics per a totes les persones.

ENCARNA BODELÓN.

Professora de Filosofia del Dret. Facultat de Dret. UAB.

Associació de Dones Juristes

